

1. אמת ליעקב בראשית פרק מא פסוק נא (פרשת מקץ)
כי נשני אלקים את כל עמלי גו' כי הפרני אלקי בארץ עניי (נא)
ע"ן בחידושי להלן בפרשת ויחי [מ"ח פ"ה] שביארתי שישנו חילוק מהותי בין שמות מנשה לאפרים, דאצל מנשה אמר שנשה אותו אלקים מכל עמלו, והיינו שכלתה השלילה, כי אז היה עדיין חי בזכרוננו בית אביו, אבל אצל אפרים אמר שהפרה אותו, והיינו שבחייב כבר ברכו אלקים, שכבר הרגיש יוסף כתושב והודה לה' שהפרהו בארץ הזאת. וביארתי שם שהשם "אפרים" הוא באמת שם מצרי, כי אם נע"ן נראה שכל השמות המצרים היו מצוי אצלם הפ"א והע"י"ן והר"י"ש, האותיות העיקריות של שם "פרעה", וכמו שמצינו פוטיפר, פענח, שפרה ופועה. ומהאי טעמא היה צריך יעקב להקדים את אפרים למנשה וגם ללמוד עמו תורה, כי הוא היה מרגיש עצמו כתושב מצרי, משא"כ מנשה שהיה בקי בלשון הקודש וכדלהלן [מ"ב פכ"ג], ועיי"ש שביארנו הדברים היטב.

דרש מרדכי

שילם לו חנוכת בית חשמונאי

2. עם ישראל עשו משכן, התחילו בבניתו ממחרת יום הכפורים וסיימו בכ"ה כסליו. בילקוט (מלכים א רמז קפד) הביאו: אמר רבי חנינא בכ"ה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן ונעשה מקופל עד א' בניסן, והיו ישראל מרננין על משה לומר למה לא הוקם המשכן מיד, שמא דופי אירע בו, והקב"ה חשב לעכב שמחת המשכן עד חודש שנולד בו יצחק, ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה בו מלאכה, אמר לו הקב"ה עלי לשלם לו, מה שילם לו חנוכת חשמונאי.

עם ישראל גמרו לעשות את המשכן, השתוקקו להקרבת הקרבן, מחכים יום יומים ועדיין השכינה אינה שורה במשכן, אמר הקב"ה אני אחזיר ליום כ"ה בכסליו את חנוכת בית חשמונאי. כלומר, תשוקתם העזה של עם ישראל לבניית המשכן, היא זו שהולידה את השמחה של חנוכת בית חשמונאי לדורות. וברש"י (במדבר ח, ב) כתב: למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות.

וברמב"ן על אתר כתב: אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר, ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך ניסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם, והיא חנוכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח, עכ"ל.

למדנו מדברי רש"י והרמב"ן שהיסוד לחנוכת בית החשמונאי היא התשוקה של אהרן הכהן להקריב קרבנות כמו הנשיאים, ואע"פ שאהרן הכהן היה פטור ומה לו להצטער על כך.

וְאֵת גְּבִיעֵי הַכֶּסֶף תִּשִּׂים בְּפִי אֲמַתְחַת הַקֶּטֶן וְאֵת כֶּסֶף שְׁבָרוֹ וַיַּעַשׂ
כְּדִבְרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר (בראשית מד ב)

יוסף רוצה להביא את אחיו לידי הרהור תשובה

יוסף הצדיק שולח את מנשה להניח את הגביע באמתחת בנימין אחיו, ועל ידי כך בנימין נתפס כגנב. ומדוע הוא עשה כן לבנימין, הרי הוא לא השתתף במכירתו כלל. ולא רק שלא עשה לו כלום, אדרבה בנימין חיבב את אחיו יוסף עד שאת כל עשרת בניו קרא ע"ש יוסף, וע"ש הצער באבידתו. וכמו שהביא רש"י (בראשית מג ל) "כולם על שם אחיו והצרות אשר מצאוהו, בלע שנבלע בין האומות, בכר שהיה בכור לאמי, אשבל ששבאו אל, גרא שנתגייר באכסניא, ונעמן שהיה נעים ביותר, אחי וראש אחי היה וראשי היה, מפנים מפי אבי למד, וחפים שלא ראה חופתי ולא ראיתי אני חופתו, וארד שירד לבין האומות".

א"כ מדוע באמת עשה יוסף הצדיק דבר זה. ונראה שיוסף הצדיק רצה ללמד את אחיו לקח חשוב מאוד, האחים היו בטוחים בצדקת דרכם וחשבו שאינם טועים בפסק הדין למכור את יוסף, יוסף רצה להראות להם שיש פעמים שהדברים נראים מוכרחים לעין כל, כאשר מוצאים גביע בשקו של מאן דהוא, קרוב לודאי שהוא לקח אותו, אפשר אפילו לצעוק עליו גנב! (כמבואר במדרש שצעקו עליו השבטים גנב בן גנבתא ועיין בסמוך) ובאמת הכל טעות, בכך רצה להביא בליבם להרהר, שמא גם במעשיו של יוסף טעינו, ומכירתו לא היתה מוצדקת. כי האדם יראה לעיניים ואינו יודע תמיד את האמת.

החמורים של השבטים

בכך נוכל להבין דבר נפלא, לעיל (מג יח) נאמר: לְהַתְגַּלֵּל עֲלֵינוּ וּלְהַתְנַפֵּל עֲלֵינוּ וּלְקַחַת אֶתְנוּ לְעִבָדִים וְאֵת חַמְרֵינוּ. דבריהם של השבטים הקדושים צריכים ביאור רב, הם מתלוננים שיקחו אותם ואת "חמוריהם", ואח"כ נאמר האנשים שולחו המה "וחמוריהם", וישאו את שברם על "חמוריהם". החמורים יש להם תפקיד מכובד בפרשה זו, הלא דבר הוא.

בהמתן של צדיקים

ונראה שודאי חמוריהם של השבטים הקדושים לא היו חמורים מן השורה, חמורים אלו היו "בהמתן של צדיקים", שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם, ולכן זכו החמורים ליחס חשוב בענין זה.

וכפי המובא בגמרא תענית (כד, א) על חמורו של רבי יוסי דמן יוקרת, דהויא ליה ההוא חמרא, כדהוּוּ אגרי לה כל יומא לאורתא הוּוּ משדרי לה אגרה אגבה ואתיא לבי מרה. ואי טפו לה או בצרי לה לא אתיא. יומא חד אינשו זוגא דסנדלי עלה, ולא אזלה עד דשקלונהו מינה, והדר אזלה [תרגום: היה לו לרבי יוסי דמן יוקרת חמור, שהיו שוכרים אותו ממנו, ולערב היו שולחים את השכר על גב החמור, והיתה מגיעה לבית בעליה, אם היו שמים לה יותר או מחסירים משכרה לא היתה הולכת, יום אחד שכחו עליה זוג סנדלים ולא הלכה, עד שלקחו ממנה אותם ואז הלכה].

יוסף הצדיק עשה כאן דבר מסוכן וקשה מאוד הוא הולך לפגוע בבנימין אחיו, הוא הולך להעליל על אחיו שהם גנבים, את כל זה הוא עושה לשם שמים על מנת לעוררם לחשוב שמא טעו במכירתו.

הוא אינו יודע אם מן השמים מסכימים על ידו, אך אצל השבטים הקדושים הוא יכול לבדוק זאת, כאשר יעמיסו השבטים על חמוריהם את הכסף המושב בפי אמתחותיהם ואת גביע הכסף, אם ילכו החמורים ויזוּחוּ ממקומם, אות הוא שמן השמים מסכימים על ידו. לכן האריכה התורה הרבה בענין החמורים שהם חזרו ובאו והלכו, כי המה היו האות והסימן ליוסף שמן השמים מסכימים על ידו.